

ÚVOD DO STUDIA ČESKÉHO JAZYKA

David Klement, 2012

v8

CJA001

Obsah

CJA001 - Úvod do studia Českého jazyka	3
Písemná zkouška	3
Seminárka	3
Pozn. z úvodní hodiny:	3
Fylogeneze jazyka	4
Řecko	4
Dorozumívání nižších živočichů	4
Diferenční znaky nižších a vyšších jazyků (zvířecích a lidských)	5
Gesta	6
Teorie interjekční a teorie onomatopoická (Teorie přechodu na lidskou řeč)	6
Interjekční	6
Onomatopoická	6
FOXP2	6
Fylogeneze (existujícího) jazyka	6
Monogenese	6
Změny jazyka	7
Diferenciace jazyků v čase	7
1. teorie – rodokmenová (staumbaumtheorie)	8
2. teorie – migrační	8
3. teorie – vlnová (wellentheorie)	8
Pojmy:	8
Ontogenese jazyka	9
Získávání jazyka	9
1. teorie imitační	9
2. Chomského teorie	9
3. Jakobsonova teorie – principy osvojování jazyka	9
Chronologie vývoje	10
Jazyk	10
de Saussure	10
Chomsky	10
K samostudiu	10
Znakovost jazyka	11
Metonymický způsob	11
Metaforický způsob	11
Presentační metody	11
Representační metody	11
Existeční model	11
Sémiotika (sémiologie)	11
Piercova teorie	11
Sémiotický/sémantický trojúhelník	12
Komunikační proces a jazykové funkce	13
Někdo	13
Někomu	13
Něco	13
Pomocí něčeho	13
Za jistých podmínek	13
Přidaná podmínka	13
Funkce jazyka	14

Historická lingvistika (Vývoj zájmu o jazyk)	14
Stupně písma	14
Piktografické písmo	14
Ideografické písmo	15
Slabičné písmo	15
Hláskové písmo	15
Předvědecké období (do začátku 19. století)	15
Starověk	15
Humanismus a renesance	16
17. století	17
18. století	17
Vědecké období (19. Století)	17
1. období - iniciační	17
2. období	18
3. období – historicko-srovnávací lingvistiky	18
Strukturalismus	19
Hlavní rysy	19
de Saussure - Kurs lingvistiky	19
Pražský lingvistický kroužek – PLK (Circle Linguistique de Prague)	20
Roviny funkčního přístupu	20
Fonologická rovina	20
Morfologická rovina	20
Syntaktická rovina	20
Lexikologická rovina	21
Typologie jazyků	21
Pragmalingvistika	21
Předchůdci pragmalingvistiky:	21
Začátek pragmalingvistiky	21
John Austing	22
John Searle	22
Definice výčtem jevů	22
Kooperativní dialog	23
Paul Grice	23
Geoffrey Leech	23

Poznámka autora: absolutně neručím za jakékoliv informace v tomto dokumentu uvedené, ačkoliv jsem za jejich případnou správnost či nesprávnost ať už faktickou, gramatickou či jakoukoliv jinou plně odpovědný.

CJA001 - Úvod do studia Českého jazyka

povoleny 2 absence

doc. PhDr. Zdeňka Hladká, Dr. učo 633

1. patro budovy C

<http://www.phil.muni.cz/wucj/home/studium/studijni-materialy>

24. 09. 2012 11:37:43

Vybrat si předmety Kodifikace I a II v dalších semestrech (btw, máme je povinné)

Písemná zkouška

znát:

- co zazní na přednáškách
- soupis termínů (znát oba názvy, poznat a dokázat dát příklad)
- povinná literatura
 - Erhart, *Zákl. jazykovědy* (1990)
 - *kap. o klasifikaci jazyků - co to je, jaké jsou klas. jazyků, detailně z genetické klasifikace znát přehled indoevropských jazyků*
 - Čejka Mirek, *Úvod do studia jazyka pro bohemisty*
 - *celá, povinné: kapitoly - Předmět a rozdělení jazykovědy, Místo jazykovědy v systému vět, Přehled slavistiky, Přehled vývoje české jazykovědy*
 - Skalička V., *Typ češtiny*
 - *minimálně co je v úvodu 7-13 (základní typy jazyků podle Sk.), popsaná čeština na 56-91, shrnutí typu češtiny 92-93*
 - Saussure F., *Kurs obecné lingvistiky*
 - *kapitoly: Úvod bez dodatků k fonetice&fonologii, 1. část - obecné principy, 2. část synchronní lingvistika*
- úspěšně zvládnout seminární práci (na max. odevzdání)
- znát nejvýznamnější lingvist. časopisy (*Naše řeč, Slovo a slovesnost*)co je UJC - co dělá, co je na webu (<http://www.ujc.cas.cz/>)

zkouška je písemnou formou

Seminárka

přečíst si detailně návod na b), rozhodnout se do příští hodiny, jakou seminárku budu psát

b) - práce s korpusem - dopis do 29. října i s rozbořem

c) - rozebrat min. 3 stránky public. textu, prý těžké

Pozn. z úvodní hodiny:

pes - pesa -- jery za každou souhláskou se mazaly odzadu

byl odejit - byl propuštěn

01. 10. 2012 - 2. hodina

Fylogeneze jazyka

- chronologicky chápaný proces vzniku, vývoje a příp. zániku jazyka
- jazyk nás specifikuje v živočišné říši
- fylogeneze:
 - v užším smyslu = pouze vývoj v čase
 - v širším smyslu = celý vývoj jazyka

literatura: Černý, Salzmann

- jazyk
 - výměna informací je nutná pro život, komunikace
 - výkonnost a složitost závisí na vývojovém stupni uživatele
 - člověk jej má zřejmě nejdokonalejší - systém kódů
 - každý, kdo se kód naučí, jej může používat
- jazyk umožňuje multiparentální dědictví - jsme schopni přijímat informace od velké šíře jedinců
- díky písmu možnost přenosu na vzdálenost jak topologickou, tak časovou
- lidé velmi brzy začali přemýšlet, kde se vzal jazyk - **otázka původu**
 - na počátku mytologické, náboženské
- v Bibli - knize Genesis - je otázka jazyka velmi důležitá - úplně na začátku Bůh **nazývá** věci (den, noc, země,...), méně důležité věci nazývá člověk
- dlouho se lingvisti nemohli od Bible odpoutat, i Komenský má spoustu výkladů ve vztahu k hebrejštině (hledal původ českých slov v hebrejštině)

Řecko

- **Kratylos** – řeší, jak vypadal prvotní jazyk, zda je vytvořen na thesi (libovolně, *zákonodárce* jej přidal dle své vůle, arbitrárně - forma přiřazena k obsahu) nebo physei (?) - (forma vynucena přírodou)
- filosofové se domnívali, že existoval jeden první jazyk a jak vypadá a vznikl
- **Saussure** - dívá se synchronně na jazyk - říká, že jazyk (oslova) je arbitrární
- v řadě jazyků se ve určitých typech slov objevují určité typy hlásek, jazyky jsou si podobné i v některých aspektech stavby, řazení slov - některé věci asi nejsou úplně arbitrární - něco nás nutí určité zvuky přiřazovat určitým jevům
- zkoumání komunikačních systémů **nižších živočichů** se stalo nutností – zkoumání, zda posun k lidskému jazyku byl **kontinuální** (od šimpanzů k lidem například; člověk byl chytřejší → potřeboval více slov), nebo **diskontinuální** (jazyk je natolik úžasný prostředek, že nám musel být nějak zjeven prvotním činitelem - prostě varianta Boha)

Dorozumívání nižších živočichů

- **nižší signály** - jednoduché, pachové, vizuální, akustické signály související přímo s elementárními aspekty života
- potrava, rozmnožování, teritorium, nebezpečí
- **Karl von Frisch**
 - zkoumal jazyk včel
 - zjistil, že mají systém zvaný *včelí tanec* - pohybový kód, jsou schopni polarisovat světlo, používají úhly, etc. (včela se naučí jen to, co potřebuje, a nic jiného)

- velmi složité ale proprietární, má ho vrozený, jen částečně se jej může učit a částečně se liší podle místa

- 65 % komunikace jsou gesta a mimika, zbytek je jazyk

- gesta jsou podvědomě naučená

- jako má každý člověk jiný jazyk (=idiolekt), tak má každý jiná gesta

- ptáci – zpívají jenom samečci, vydávají krátké signály

- delfíni – zvládají emoce, dokážou se identifikovat

- zkoumáním se zjistilo, že šimpanz není schopen mluvit z biologických důvodů, ale řeč neslyšících se částečně dokázal naučit, dokázal se i částečně naučit s počítačem, ale **nelze jej naučit vytvořit větu**

Diferenční znaky nižších a vyšších jazyků (zvířecích a lidských)

Charles Hockett - americký antropolingvista, sepsal 16 znaků odlišnosti

- zásadní diference je v komplexnosti znaků

Vrozenost

- zvířecí komunikace většinou vrozená, instinktivní, reagují na smyslové vjemy

- lidská řeč je naučená a má kulturní charakter, existují genetické předpoklady, ale musí se ji naučit

- od okolí se můžeme naučit více jazyků

Sémantika

- u zvířat velmi omezená, obvykle *tady a ted'*

- člověk schopen mluvit o něčem, co nikdo z ostatních neviděl, nezažil – abstrakce, lidský jazyk se neustále přizpůsobuje

Kreativita

- lidská řeč kreativní, analogie, kombinace - vytváří se něco abstraktního, partner nám rozumí, protože používá analogie

Dvojitá artikulace lidské řeči (dvourovňová strukturace)

- lidská řeč je založena na dvojitou artikulaci / členěním

- **André Martinet**

První členění

- celá **věta** má nějaký význam, složena ze **slov**, které nesou význam, slova se dělí na slabiky a nejmenší jednotky, které ještě nesou význam jsou **morfémy**

Druhé členění

- poslední významové prvky (morfémy) - skládají se z nižších prvků (hlásek), které nenesou význam, ale jsou schopné jej rozlišit

- dvojitou členění proto, že jednak členění na významové prvky a jednak na prvky, které význam sice nenesou, ale jsou schopny jej rozlišit - **Z desítek stavebních prvků je možno vytvořit libovolné množství vět / větších celků**
Schopnost vytvořit větu - predikát, sloveso v určitém tvaru (verbum finitum), je schopno zakotvit větu v čase a modále (ve vztahu k realitě?)

8. 10. 2012

Mathesius - jazyk se skládá z pojmenovacího procesu a usouvztažňovacího procesu - jazyk je lineární, nutno členit podle logiky a podle systému jazyka

- nižší živočichové mají k dispozici pouze pojmenování, nemají usouvztažňovací
- gramatická pojmenovávání - tvary nějakým způsobem taky pojmenovávají

Gesta

nonverbální (nonlingvální, paralingvální)

- až 700k rozlišitelných znaků rukama použitelných pro komunikaci
- gesta mají centrum v levé hemisféře, jazyk v pravé → vyvrací hypotézu, že se jazyk vyvinul z gest
- gesto je společenský kulturní prvek, je to idiolekt

Teorie interjekční a teorie onomatopoická (Teorie přechodu na lidskou řeč)

- z 18. století (v 18. stol. mnoho teorií, protože všichni se začali oprostovat od náboženství → všichni měli vlastní teorii, žádná rozumná)
- počítají s evolucí
- nevysvětlují gramatiku, množství slov

Interjekční

- původní slova měla charakter citoslovcí (interjekce) - vyjadřování emocí (v primitivních jazycích je mnoho citoslovcí)

Onomatopoická

- výchozí teorie: lidé napodobovali zvuky přírody
- opora v dětské řeči

Synergastická

- řeč vznikla z reflexivních výkřiků provázejících lidskou kooperaci

- jazyk mohl vzniknout před 70 - 100 tisíci lety (pro seminární skupinu A před 40 - 70 tisíci lety) – podle archeologických nálezů už to bylo technicky možné
- dnes je cca 6k jazyků
- předpokládá se, že do konce století až 90 % jazyků vyhyne

FOXP2

- gen související s mluvením
- gen působící na jazyk

Fylogeneze (existujícího) jazyka

- polygeneze - vznik z mnoha jazyků
- monogeneze - vznik na jednom místě v jednu chvíli

- **Trombetti** - zastával monogenesi

Monogeneze

- 75 % lidí na světě mluví jazyky, které jsou prokazatelně příbuzné → vznikly z jednoho jazyka

- argumenty pro monogenesi:
 - 1. **všechny jazyky měly prajazyk – indoevropštinu**
 - nostratická teorie tvrdí, že lze spojit Indoevropské jazyky s dalšími velkými rodinami jazyků
 - pravlast jazyků by mohla být někde u Kaspického moře (??) - datace **8k BC**
 - **Ijlič Svjetlič** - zastánce nostratické teorie - rozdělil jazyky podle základu
 - pořád to ale ještě není původní jazyk
 2. ontogenetický rytmus osvojování jazyka je stejný (děti se svůj mateřský jazyk učí přibližně stejně rychle)
 3. všechny svět. jazyky mají jakýsi společný základ v hloubce, vývoj probíhá ve stejných časových intervalech (všechny zdravé děti se naučí svůj mateřský jazyk do 5 let věku)

Změny jazyka

- jazyk se vyvíjí bez vědomí uživatelů za svých vlastních vnitřních podmínek - slouží to k tomu, aby splnil komunikační potřeby
- jazyk směřuje k absolutnímu optimu
- vývoj v čase je konstruktivní prvek jazyka
- změny v koncokách, deklinaci, časování jsou často způsobeny změnami v hláskosloví
- vývoj jazyka spočívá v **analogiích** - něco se vytvoří proto, že to je podobné něčemu jinému (*upadnout do deprese*)

Foneticko-fonologická rovina

- důvod: zjednodušení výslovnosti:
 - asimilace znělosti (*šborovna* → [zborovna])
 - asimilace výslovnosti (*blond'atý* → [bloňd'atý])

Morfologická rovina

- dochází ke změnám danými hláskovými změnami
- analogické vyrovnání - *peku, pečeš* → *peču, pečeš*; koncovka *-ma* se v 7. pádě unifikuje

Lexikální rovina

- nejrychlejší změny bývají lexikální - bezprostředně reaguje na okolí (tlaky z jiných jazyků)
- tvorba nových slov:
 - přejímání = adaptace
 - skládání = kompozice (hybridní slova - cz a eng (autoopravna))
 - odvozování předponami a příponami
 - různé metody zkratkování = abreviace
 - univerbizace
 - vznik nových významů u starých slov
 - kalkování (*subscribere* – *podepsat*; *im Bilde sein* – *být v obraze*)

15. 10. 2012

Diferenciace jazyků v čase

- otázka, proč se časovým vývojem z jednoho nostratického jazyka nevyvinul jeden jiný jazyk, ale množství různých jazyků (divergentní vývoj)

- první výklady v 19. století:

1. teorie – rodokmenová (staumbaumtheorie)

- Schleicher

- představa rodokmenu – každý jazyk se rozštěpí na dva
- model zaznamenávající graficky vztah jazyků
- lze jej vysvětlit migrační teorií, ale znamenalo by to, že všechny jazyky vznikly migrací → nelze, protože existují dialekty – neexistují (rozhodně ne dříve) pevné hranice mezi jazyky

2. teorie – migrační

- rozdíl mezi jazyky vznikaly tím, že se etnika rozdělila → vyvíjení v jiných podmínkách

3. teorie – vlnová (wellentheorie)

Johannes Schmidt v 70. letech 19. stol. (Berlin)

- různě opravovaná je **platná dodnes**
- výklad rozdílů dialektů v Němčině

- upravený model Charlese Hocketta

- na daném území budou lidé za 1000 let mluvit jiným jazykem, nebude to stejný jazyk, se vzdáleností se jazyk diferencuje (lidé blízko sebe si budou více rozumět lépe než lidé daleko)
 - proč: protože jazyková změna vzniká od určitého účelu na určitém místě (ohnisko jaz. změny – poprvé to vždycky někdo použije – to je ohnisko)
 - vývoj bere podobu jednotlivých změn – z důvodů jazyka nebo vnitřních
 - podle vln. teorie změna se předává fyzicky – šíří se to proto, že ostatní třeba řeší podobný problém, který vyřešila změna prvního mluvčího
 - **isoglosa** – kam až změna doběhne, krajní hranice šíření změny (kde změna končí)
 - ohniskem bývá nějaké kulturní/politické centrum
 - změna se většinou zastaví na vnější překážce, nikoliv z jazykových důvodů – záleží na styku lidí (správní celky (hranice panství = hranice nářečí), přírodní překážky)
 - po 1000 letech lidé nemluví stejně, protože v různých ohniscích vznikly různé změny, které se nešíří stejně, není to predikovatelné
 - svazek isoglos – pro území je část rysů společná
- v jazycích fungují i **konvergentní** tendence – vzdálenější jazyky se přibližují – **jazykový svaz**
- etnika, která spolu dlouhodobě interagují, př. Balkánský svaz
- **divergentní vývoj** – vzniká jazyková rodina

Pojmy:

superstrát, substrát – do přirozeného vývoje jazyka mohly zasáhnout politické aspekty (dobývání území)

- superstrát – rysy dobytelského jazyka v porobeném jazyce
- substrát – když zvítězí dobytelské etnikum i jazykově a zbudou prvky z původního jazyka

pidgin, kreol

- pidgin – jazyk obchodníků na Dálném východě, jednoduché obchodování, jednoúčelový, kombinace více jazyků, ale jenom omezeně, první na základě čínštiny (eng lexik, chn syntax)
- kreol – pokud pidgin přijme nějaké obyvatelstvo jako svůj mateřský jazyk, přizpůsobí (dotvoří) se jako každý přirozený jazyk, př. Jamajka

lingua franca – když je na území příliš mnoho jazyků, jeden se ustaví jako komunikační, úřední

diglosie – všichni mluvčí téhož jazyka ovládají jeho dvě varianty, mají je funkčně rozdělené (jeden vyšší jazyk, druhý nižší)

- př. Švýcarsko
- **přepínání kódů** – lidé v diglosním prostředí schopni přepínat kódy (někdy vědomě neschopni)

Ontogenese jazyka

- vznik a vývoj jazyka u jednotlivce
- otázka, zda to není zkratka fylogeneze (protože podle darwinismu prenatální vývoj je zkratka vývoje celého druhu)
 - pro: vývoj dítěte je stejný jako vývoj člověka jako druhu, také používá citoslovcí pojmenování apod..
 - proti: **akvisice** – získávání jazykových znalostí, osvojování jazyka, vnímání jazyka ze svého okolí
- **Dr. Pačesová, Jakobson**
- člověk jazyk získává kulturně

Získávání jazyka

1. teorie imitační

- dítě imituje to, co slyší a postupně se tím učí
- pro řadu věcí to platí, ale ne pro celý jazyk, nefunguje pro složité věci (rozhodně ne vědomě)
- důkaz **proti**: kdyby dítě pouze napodobovalo, tak opakuje i nelogické prvky jazyka, ale děti tvoří tvary velmi pravidelně podle svého systému, který si vytvořily podvědomě o mateřském jazyku (pl.: *kamna* → sg.: *kamno*, *pes* → *bez pesa*)

2. Chomského teorie

- není zcela doložitelná
- **Noam Chomsky**
- člověk se rodí s genetickou připraveností – geneticky podmíněn
- má abstraktní naprogramovaný model jazyka, který modifikuje podle prostředí, není to ovlivněno generačně, naučí se jazyk, kterému je vystaven na začátku
- není třeba, aby bylo dítě učeno a opravováno
- pravidla si vyvíjí automaticky, podvědomě
- časově omezená možnost se naučit dokonale určitý jazyk
- do 5 let se objevuje jazyk jako interakce vrozených genetických dispozic a biologického dozrání ve společenských podmínkách
- podle Chomského máme vrozenou schopnost **generalisovat a analogisovat**
- proti Chomskému:
 - nejsou univerzální pravidla, gramatika
 - dítě má vrozenou schopnost používat analogii – když vidí pravidelnost, analogicky ji používá dál

3. Jakobsonova teorie – principy osvojování jazyka

- princip maximálního kontrastu: dítě se učí napřed něco, co je maximálně kontrastní
- princip od jednoduchého k složitému: laická slova – zvukově podobná, v různých jazycích znamenají stejné věci (mama, tata)
- princip (...??): dítě se učí jevy od příznakových k nepříznanovým
 - příznakové můžeme použít jenom v jejich vlastní funkci – prostředky pro ženský rod, minulý a budoucí čas, množné číslo

- nepříznakové – prostředky pro mužský životný rod, přítomný čas, jednotné číslo

22. 10. 2012

Chronologie vývoje

- do 8 týdnů - reflexivní zvuky, nelze mluvit o jazyku
- do 5 měsíců – smích, komunikace, vrnění, zvuky, slabiky – reaguje ve snaze navázat kontakt
- do 1 roka – fáze žvatlání
 - víceméně uvědomělé, zčásti pořád instinktivní, důkaz instinktivnosti – hluché děti pořád ještě tohle dělají
- po 1. roce
 - první slova, je třeba na dítě mluvit
 - kolem 1. roku rozumí až 60 slovům
 - každé dítě má po narození sluch citlivý na širokou škálu jazykových jevů (intonace apod.), v tomto období se třídí, co je pro jeho mateřský jazyk důležité, zbytek ztrácí – parametrisuje si sluch pro svůj mateřský jazyk
- kolem 2. roku – dítě začíná chápat podstatu věty, začíná ji být schopné tvořit
- do 5. roka umí dítě svůj jazyk

Jazyk

- jazyk je soustava vyjadřovacích prostředků, slouží společenství jako nástroj dorozumívání, myšlení a fixování/přenášení poznatků

de Saussure

- **langue** – abstraktní systém společný celému společenství, nelze jej zachytit
 - dáno inventářem jednotek různé hierarchické úrovně a vztahy mezi objektem, subjektem ve větě, kombinatorika abstraktních pravidel
- **parole** – konkrétní realizace, projev řečové činnosti, záleží na okolnostech

Chomsky

- kompetence člověka vytvářet gramaticky správné věty, používat jazyk (=langue)
- performance – užití jazyka (=parole)

K samostudiu

- Čejka – kap. *Systém v jazyce*
- jazyk jako systém znaků: co je systém v jazyce, dělení jazykovědy, **systém v jazyce**
 - pražská škola vidí jazyk jako hierarchický systém systémů
- významový a výrazový plán
- jazykové roviny, hierarchie
- gramatická soustava jazyka, pojmenovací a usouvstažňovací funkce, dvojí artikulace
- fonologický systém, morfológický systém, morfém, syntagma
- vztahy v jazyce paradigmatické a syntagmatické
 - čejka: paradmat.: disjunkce, syntagmat.: konjunkce
- hodnota jazykového znaku – strukturalistické pojetí, prvky jsou na každé rovině svázány (nikoliv mezi rovinami)

29. 10. 2012

Znakovost jazyka

- komunikace = záměrné předávání informací (lidé pomocí jazyka)

Metonymický způsob

- na základě podobnosti
- úplnou informaci o něčem smysly vnímatelném můžeme získat pouze přímým nazíráním – **ostensivní způsob** – sami se na to podíváme
- zčásti metonymický způsob komunikace používáme i my

Metaforický způsob

- na základě vnitřní souvislosti
- metaforická strategie – předvedeme něco, co je podobné objektu komunikace
- metaforická komunikace může být lepší, protože vybereme to, co je pro dané dorozumění důležité, na co se mluvčí chce soustředit

Prezentační metody

- ostensivní komunikace - přímé vnímání
 - přímá prezentace (ochutnat jídlo)
 - nemůžeme vysvětlit abstraktní pojmy (pouze tady a teď - přítomný čas)

Reprezentační metody

- založeny na metafoře / metonymii / domluvě (něco bude něco znamenat, aniž je tam souvislost)
- **Susanne Langer**: dobrý zástupný model by neměl sám příliš přitahovat pozornost, měl by být neviditelný ("Hrušky by nebyly dobrý zástupný model") → vhodné zvukové signály

Existeční model

- nemá souvislost s předmětem, společné je jen to, že existují
- musíme se domluvit na významu

Sémiotika (sémiologie)

*/*objeví se v testu*/*

- synonyma
- teorie o znacích, z eng. sémiotika, z fr. sémiologie (hlavně v lingvistice)
- nadřazená lingvistice
- dvě skupiny vědců
 - **Charles Pierce** – teorie znaků, interpretoval ji **Morris** ve 40. letech
 - **Saussure** na druhé straně

Piercova teorie

- formuloval v novodobé filosofii, že lidé prostřednictvím vnímání berou zřetel na něco jiného
- definuje znak: *Znak je zprostředkované braní zřetele někým skrze něco na něco (někoho) jiného.*
 - lidé něco vnímají smysly, ale chápou něco jiného
 - proces = semiosa
- nazval to **semiosa**¹ – tři dimenze semiosy (pak jich určil víc)
 - musí obsahovat **nosič** – znakové vehikulum – musí být smysly vnímatelné (skrze něj se bere ohled na něco jiného)

¹ moderním pravopisem "semióza" xD

- **denotát / designát** – objekt, místo kterého ten znak stojí, zobecněný význam (denotát = objekt, realita; designát = abstrakce)
- **interpret** – někdo, kdo je schopen to vnímat, kdo zná daná pravidla
- u Pierce jsou to i případy, které se nestaly záměrně znakem, ale něco zastupují, na základě zkušeností
- úmyslné modely se nazývají **znaky**, neúmyslné jsou **příznaky**
- dělení znaků na tři typy: (kritériem je vztah mezi vehikulem (=zástupný model) a tím, k čemu odkazuje)
 - ikony² – metaforický princip
 - obrazy – snaží se na různé úrovni napodobit skutečnost
 - diagramy – nějaká relace, vztah
 - indexy – přirozený vztah, metonymie, příznaky (prožívané souvislosti, zkušenosti)
 - symboly – není vztah, interpret musí znát domluvu (existenční model)
- znaky obvykle nelze zařadit čistě do jedné kategorie

05. 11. 2012

Sémiotický/sémantický trojúhelník

Ogden, Richards (kniha *Význam významu*³)

- skutečnost, denotát
- obsah jazykového znaku – designát
- forma jazykového znaku - vehikulum

Ferdinand de Saussure

- skutečnost zobecňována v lidské mysli, aby vytvořila to, co Saussure nazývá

označované

- forma – **označující**, smysly vnímatelné – zastupuje buď skutečnost (vehikulum), nebo nějaký její abstr. obsah (designát)
- obrázek 1: čerchovaná základna – naznačuje arbitrárnost
- označuje obsah a formu jaz. znaku jako nějakou abstrakci, vidí to jako neoddržitelné
- dílo *Kurs obecné lingvistiky*
- věda sémiologie
 - celá jazykověda se součástí sémiologie
- zabýval se znaky slova
- princip znaku nespojuje zvuk a věc, ale spojuje abstrakci zvuku a abstrakce předmětu
- asociativní spojení abstraktních pojmů
- **signifié** (označované – pojmová abstrakce) a **signifiant** (označující – abstrakce zvuku)
- bilaterální teorie jazykových znaků

Charles Morris

- zpřístupnil piercovskou teorii, 30. léta 20. století
- prohlásil, že výše uvedené zobrazení pracuje pouze se sémantikou znaku, Morris řekl, že musíme přidat ještě **syntaxi znaku a pragmatiku**
- **syntax znaku** - znaky se pojí ještě s jinými znaky – modifikace významů, když se spojí s jinými znaky
- **pragmatika** – jak uživatelé se znaky pracují – pragmlingvistika to přejala v 70. letech

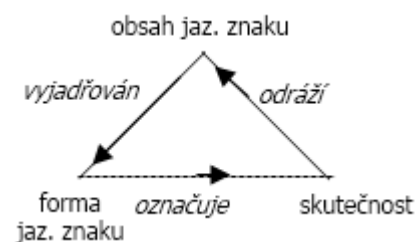

Figure 1: Sémiotický trojúhelník

² masculinum

³ http://en.wikipedia.org/wiki/The_Meaning_of_Meaning

Komunikační proces a jazykové funkce

- objektivní vnímání jazyka je možné jen v parolovém kontextu
- používání jazyka je druh lidského chování – řídí se nějakými pravidly
 - nejde o pravidla langueová
 - musíme sledovat situace, okolnosti, cíle provázející použití langue
- každá promluva je individuální, dají se vysledovat prototypické okolnosti
- zakladatelem modelování základní situace U.S. inženýr, matematik **Claude Elwood Shannon**
 - komunikovat znamená **někdo něco někomu pomocí něčeho za nějakých podmínek:**

Někdo

- teorie komunikace to nazývá vysílač, emitor, v lingv. mluvčí, pisatel
- zdroj informace
- prostředky: zájmeno **já** – v češtině slovesný tvar – kategorie osoba

Někomu

- přijímač, adresát (úmyslný) nebo příjemce (někdo, komu to nebylo určeno), čtenář
- **ty, vy**, tvary sloves

Něco

- sdělení
- vybraná a uspořádaná informace připravená tak, aby bylo možné ji převést do něčeho, co bude vnímatelné a rozlišitelné

Pomocí něčeho

- nějaký **kód**, prostředek – to, do čeho informaci převádíme
- kód – množina symbolů a pravidel užívání, oba konce musí být schopny převodu informací- informace převedená do srozumitelného kódu = signál

Za jistých podmínek

- příjemce musí sdílet kód vysílače
- kanál – kontakt mezi vysílačem a přijímačem, musí umožnit začátek, průběh a konec komunikace
- šum – porušení komunikace

Přidaná podmínka

- kontext (trojího typu):
 - jazykový: souvislosti komunikace nutné pro porozumění sdělení – slouží k tomu, aby se pořad nemuselo všechno opakovat
 - endofora – odkázání k vnitřní informaci, odkaz jednoho výrazy na jiný uvnitř téhož textu
 - anafora – odkaz k tomu, co už bylo řečeno
 - katafora – odkaz k něčemu, co teprve bude řečeno („*To je blbec! Soused...*“)
 - exofora⁴ – odkaz mimo jazyk
- situační: vyplývá ze situace promluvy
- encyklopedické znalosti: vychází z naší znalosti světa, které předpokládáme i u druhého

⁴ U exofory poukazuje zájmeno k mimotextové situaci či skutečnostíem.

V období vrcholícího léta roku 1939 již málokdo v Evropě mohl uvěřit nadějeplným slovům britského ministerského předsedy Chamberlaina, proneseným z balkonu Buckinghamského paláce po návratu z Mnichova: Myslím, že je to mír na celou naši dobu.

Zájmeno to v poslední klauzi odkazuje k mimotextové skutečnosti, k Mnichovské dohodě.

Funkce jazyka

- zabývali se jí již staří Řekové
- z pohledu Pražské školy
- nejvíce se tím zabýval **Roman Jakobson**
- opírají se o teorie **Karl von Bühlera** (ten navazoval na Platóna a Wilhelm von Humboldta) – **3 funkce**:
 1. **aubruck** – z hlediska mluvčího – výrazová (emotivní, expresivní, presymbolická) funkce
 - reflektuje mluvčího (vrchol v platonském trojúhelníku), aniž by to chtěl
 - čistě ten pronesený zvuk o mluvčím něco řekne
 - funkce z hlediska komunikace velmi stará, symptomatická, jazyk presentativní
 - jazykové prostředky – síla hlasu, intonace, tempo řeči, citoslovce
 2. **apell** – chceme adresáta nějak ovlivnit – výzvolá funkce
 - promluva má vždy cíl
 - jazykové prostředky – imperativ, otázka,
 3. **darstellung** – sdělovací, kognitivní, presentativní, zaměřuje se na téma hovoru
 - prostředky – neutrální – oznamovací způsob, klesavá intonace, vyprávění

Jan Mukařovský – literární teoretik a estetik (PLK)

- rozpracoval teorii **estetické funkce**
 - zaměřena na formu sdělení, na to, jak vypadá ta promluva

Robert Jakobson (PLK)

- přidal další funkce:
 - funkce **kontaktová**, fatická – kanál, cesta mezi komunikujícími
 - dát najevo, že máte kontakt; témata: počasí, nemoci, „*jak bylo ve škole?*“
 - funkce **metajazyková** – jsme schopni mluvit jazykem o jazyce
 - funkce mentální – sepjetí jazyka s myšlením, ale nevíme, jak to funguje
- PLK formuloval funkční styly (odvíjejí se od funkcí jazyka)

12. 11. 2012

Historická lingvistika (Vývoj zájmu o jazyk)

Černý – Dějiny lingvistiky

- předvědecké období – do 19. století AD
- ze starověku se dochovaly psané materiály dosvědčující zájem o jazyk – z Řecka, Říma, Indie
- existenci slovníků lze předpokládat i v jiných oblastech, které měly obchod (potřebovali se domlouvat)

Stupně písma

- piktografické
- ideografické (slovní)
- slabičné (nemusí vždy proběhnout)
- hláskové (současnost)

Piktografické písmo

- obrázkové, předstupeň písma
- vztahuje se přímo k realitě, každý znak (obrázek) označuje objekty, děje – není vztažitelný k jazyku, proto je piktografické písmo přístupné všem
- později se mohly obrázky ustálit a začít se vázat na jazyk → ideografické písmo

Ideografické písmo

- slovní
- obrázky (ideogramy) už označují konkrétní slovo nebo morfém
- e. g. Mezopotámie (klínové písmo), Egypt (hieroglyfy)

Slabičné písmo

- segmentace jazyka – znaky znamenají reálně i přirozeně nejmenší část jazyka
- toto dělení už vyžaduje nějaké uvědomění jazyka a jeho analýsu, schopnost kombinatoriky
- poprvé ve staré Sýrii, (městský stát) Elba

Hláskové písmo

- dělení na hlásky nelze dělat přirozeně
- velmi zásadní vynález, protože pár znaků lze zapsat celý jazyk
- vynalezli jej **Féničané** údajně (2k BC se objevuje přechod mezi písmy)
 - 22 znaků
 - měli jenom souhlásky – základ je ve slabičnosti
 - základ řecké abecedy
- Řekové si pak dodělali i samohlásky, někdy ve 12. – 8. století BC, doloženo pro 8. stol. BC
- do 5. stol. BC psali zprava doleva
- řecká alfabeta se rozdělila na západní a východní variantu:
 - západní se přes Etrusky dostala do Říma, kde se z toho vyvinula latinka
 - nejstarší zápisy latinkou v 7. BC
 - východní → hlaholice (Konstantin), poté cyrilice (spojováno s Klimentem Ohridským) a z té azbuka
- naše písmo (latinka) - základy v řecké abecedě

Předvědecké období (do začátku 19. století)

Starověk

- písaři v Egyptě údajně nevyvinuli jednodušší písmo, protože jejich zaměstnání bylo dědičné, privilegované – nechťeli, aby písmo bylo jednoduché, protože by se jim do toho začali cpát ostatní a oni by ztratili na důležitosti

Lineární písmo A a B

A: velmi nejasné, nevíme ani, jak mluvili (Mykény)

A přetransformováno do B, které používali pak Řekové nějakou dobu, obě zapomenuta

Z lineárního písma B máme jisté zápisy

prof. Bartoněk – sepsal gramatiku lineárního písma B

Indie

- nejstarší známá gramatika, civilizace kolem řeky Indu
- v 2k BC literárně filosofické práce – **Vědy** (védská literatura) – z jejich jazyka formulován jazyk **sanskrt**
- sanskrt spojován s vysokou kastou, ne každý k němu měl přístup
- postupně se vytrácí, vytlačován prakrty
- védské texty stále uctívány, což vyvolává odborný zájem o jazyk, protože je nutný překlad apod. (je nejlépe popsáným jazykem)
- vznikaly jeho gramatiky

Aštádhjájí

Osmidílná gramatika, autorem Panini – nejstarší dochovaný soustavný popis jazyka

- navazuje zřejmě na nějaké předchůdce

Kam až s gramatikou došli:

Na vysoké úrovni **fonetika**, popis z hlediska artikulace, protože se pohybovali na hranici slabičného a hláskové písma. Došli k něčemu jako je foném. Popis **morfologický** (stavba slov), co je kořen, sufix, prefix – sanskrt je flexivní (velmi podobný češtině) a velmi průhledný (pravidelná stavba), dobře se jim to analysovalo. Dále poznatky o **syntaxi, slovních druzích, arbitrárnosti**

Starověké Řecko

- klasické (attické) období 5. - 4. stol. BC
 - moc zájmu o jazyk není – nejvíce v rámci filosofie (Platon, Sokrates, Aristoteles)
- helenistické období, 3. – 0. stol. BC
 - velmi stoupl zájem o gramatiku (popis jazyka)
 - vyvolán studiem homérských eposů, hledáním autentické verze
 - dvě velká centra – Alexandrie (Egypt), Pergamská škola (Turecko)

Alexandrie

- škola analogická – viděli vývoj jazyka v analogii

Pergamon

- viděli v jazyce mnoho výjimek – anomalisté
- jeden z gramatiků se snaží propojit tyto ideologie – vznikl popis jazyka – **Dionýsios Thrácký – Umění gramatické**
- kořeny naší gramatiky (8 slovních druhů, pády), sjednotil myšlenky obou škol

Řím

- irrelevant note: údajně přinesli proti Řecku jen dvě nové věci – umění portrétu a právo
- pouze aplikovali to, co přinesli Řekové, a podle toho udělali nástiny latiny
- významné gramatiky latiny z pozdního Říma (4. - 6. stol. AD)

Priscianus z Kaisareie – Základy gramatiky

- nejrozsáhlejší popis gramatiky – 18. knih, i popis fonetický
- opisováno po celý středověk – dochováno cca 1000 rukopisných opisů
- **scholastika** – poznání mělo potvrdit a verifikovat náboženské představy (racionalisace víry)
- z počátku pracují s Platónem, později Tomáš Akvinský postavil scholastiku na Aristotelovi (13.st. AD)
- základem toho 7 svobodných umění, trivium a kvadrivium

Trivium

- gramatika (naučit se optimálně latinu, ostatní jazyky nemělo význam studovat)
- dialektika (logika a schopnost diskutovat)
- rétorika (prezentace)

Kvadrivium

- aritmetika
- geometrie
- hudba
- astronomie

Humanismus a renesance

- 14. - 16. st. AD, Itálie
- úvahy o národnostech, snaha o formování prestižních podob národních jazyků
- potlačení náboženství a latiny, objevil se knihtisk, myšlenky reformace – to vše přináší teoretické uvažování o jazyce, svobodnější smýšlení o jednotlivých jazycích

- vznik slovníků (mnohojazyčných → velmi primitivní a konkrétní) a gramatik

České kraje

- diakritický pravopis
- **Hus** – *De orthographia Bohemica*
 - fonologický popis češtiny
 - mění primitivní pravopis na spřežkový
 - nepoužívá termín *nabodeníčko*, mluví o punctus rotundus (označení pro tečku) a gracilit virgula (označení pro čárku) (http://phil.muni.cz/cest/lide/pleskalova/CJBA14_Hus_a_nabodenicka.rtf)

Náměšťská gramatika

- tři autoři – Optát, Philomathes, Gzel
- 1533
- soupis jevů a pravidel, které si museli překladatelé Bible vytvořit, aby pracovali všichni stejně

Gramatika česká

- Jan Blahoslav, 1571
- poprvé vydána celá před 20 lety na FF MU
- **podívat se na ní**
- kritické poznatky k Náměšťské gramatice, pak připojil své poznatky o jazyce

Dvě knihy o české gramatice

- Vavřinec Benedikt Nudožerský
- 1603

Claretus de Silecia

Claretovy terminologické slovníky pro UK (malé)

Daniel Adam z Veleslavína

- složité 4jazyčné slovníky –cz, lat, de, gr

17. století

objevují filosofující gramatiky (hlavně francouzské) – **René Descartes**

Gramatika Port Royal

- Descartes - 1660
- obecná gramatika jazyka, co mají jazyky společného (nebylo to nakonec moc obecné, ale stejně na to navazuje **Chomský**)

18. století

- osvícenská snaha najít přirozený původ jazyka
- na konci století vědecké popisy a hledání původu jazyka

Vědecké období (19. Století)

- celé století sjednoceno jednou metodologií
 - stavěli se k jazyku diachronně (zkoumají jazyk ve vývoji – **Saussure**)
 - historicko-srovnávací jazykověda
- impulzem pro Evropu bylo objevení sanskrtu – **Williamem Jones** (1786)

1. období - iniciační

- zabývají se gramatikou, příbuzenstvím

Franz Bopp

- německý filolog
- 1816 srovnává konjugační systémy (slovesné tvary) sanskrtu s řečtinou, latinou, perštinou a germánskými jazyky
 - argumentačně dokázal, že jsou příbuzné → nazval je indoevropské

Rasmus Rask

- dánský filolog
- 1814 napsal práci, 1816 ji vydal
- objevil, že musí být původní příbuznost
- podobnosti v jazyku není objektivní hledat ve slovní zásobě
- i po tom, co dílo vydal, nestalo se významné → bylo v dánštině

2. období

Jacob Grimm⁵

- dílo *Německá gramatika*
- přesunul zájem srovnávání na hláskosloví
- jsou pevné zákonitosti v tom, jak se germánské jazyky posunuly od ostatních

August Schlicher

- rodokmenová teorie
- původně botanik → viděl tak jazyk (vznik, vývoj, zánik jazyka)
- podle něho jsou flexivní jazyky (sanskrt, čeština) dokonalejší
- materie lingvistiky podléhá přírodním zákonům, dá se to brát jako seriózní věda

Zájem o slovanské jazyky

- zakladatel slavistiky a bohemistiky je Josef Dobrovský - základy staroslověnského jazyka (Instuciones)
- slovinský Frany Miklošič

3. období – historicko-srovnávací lingvistiky

- vznik v Leipzig (dále Lipsko)
- zakladatel **Karl Brugmann**
- rozpor na univerzitě v Lipsku - starogramatici x mladogramatici
 - mladí vyprofilovali nový směr mladogramatismus – Lipsko se stalo centrem evropské lingvistiky
- **Berthold Delbrück** (další lingvista) - víra v porovnávání jazyků (ještě víc než Grimm)

Doba pozitivismu

- žádné představy, nepodložená bádání, museli přesně popisovat na konkrétních materiálech
- naprosto vědecký přístup k jazyku
- úplně odmítli synchronní zkoumání (**Hermann Otto Theodor Paul** – spíše byl filosof)
- **August Leskie** (typický pro třetí období) - zákon o bezvýjimečnosti hlásek – hláskový zákon
 - posunuli ho na úroveň přírodního zákona
 - když se něco stane v 1 hlásce v jazyce, posune se v celém jazyce
 - nefunguje: v citoslovcích, citově zbarvených slovech, ve výjimečkách, v přejatých slovech, v analogii – smál, smích
- analogie narušuje pravdivost nejvíc (spolu s dialektologií)
- vzniká nová disciplína – **jazykový zeměpis**
 - zakladatel **Georg Wenker**

⁵ mimochodem jeden z bratří Grimmů

- Wenker chtěl původně ověřit v terénu, že funguje bezvýjimečnost (Leskie), ale v Porýní zjistil, že to neplatí a naopak objevil jazykový zeměpis
- **Jules Gillieron** - vůbec nechodil do terénu, jen přes ostatní lidi

- 19. století přináší:** metodologii, objevuje příbuznost a vývoj jazyka, zkoumá vědecky, jazykový zeměpis
- rozvíjí se artikulační fonetika (pozitivismus, experimenty)
 - vynikají fonetické transkripce
 - diachronie
 - co mohli jejich metodou objevit, objevili → od té doby synchronní obrat a diachronní jenom okrajově
 - Bedřich Hrozný

3. 12. 2012

Strukturalismus

- poslední směr, který sjednocoval lingvistiku v určitém pohledu na jazyk (1. pol. 20. stol)
- netýká se jenom jazykovědy – ovlivnil literární teorii
- v 2. pol. 20. stol. se pohled na jazyk štěpí do několika směrů

Hlavní rysy

- synchronní pohled (naproti diachronnímu pohledu 19. stol.) – jak jazyk funguje v určité chvíli
- hledá strukturu, vztahy formující hierarchii jazyka, systém (jazyk je systém prvků, který není náhodný, ale prvky mají mezi sebou vztahy)
- převážně formální stránka jazyka (zaměřuje se na více formu než na význam)
- evropský strukturalismus vychází z **F. de Saussura** a jeho práce *Kurs obecné lingvistiky* (napsali to jeho žáci, 1916, vychází z kursů pro nelingvisty)
- paralelně v USA vzniká deskriptivismus (**Bloomfield**), z něhož vychází pak Chomský (ještě více zaměřen na formu)
- *Memoire*⁶ (de Saussure) – diachronní, už se v ní objevují prvky strukturalního a synchr. pohledu

de Saussure - Kurs lingvistiky

- diachronní / synchronní přístup, explic. se příkl. k synchr.
 - tvrdí, že lingvista by měl objasňovat vztahy v jednom okamžiku
- dichotomie – rozdělení (asi jazyka na části langue a parole...?)
- formoval langue & parole
- dává základ systému (strukturalismu)
 - chápe jazyk jako systém, vztahy, pravidelné a odhalitelné
 - syntagmatické & paradigmatické (asociační) vztahy
 - tvrdí, že jazyk není nic jiného než vztahy
- teorie jazykového znaku
- arbitrárnost znaků typu slova (bude v testu) – jestli forma slova je v přímém vztahu s jeho významem; výjimky – onomatopoeia; mluví o relativní motivovanosti
 - vidí jazyk jako sociální jev (sémiologie)
- ovlivnil 3 školy – ženevskou, kodaňskou, pražskou

Ženevská škola – interpretovali de Saussurea

⁶ plným názvem *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (Pojednání o primitivním vokalizacím systému v indoevropských jazycích)

Kodaňská škola (1934) – kopírují Prahu (ta měla velký vliv) - **Louis Hjelmslev** – práce *Glosematika*
 - matematicko-logický přístup, snaha vytvořit metajazyk, který dokáže popsat všechny jazyky

Pražský lingvistický kroužek – PLK (Circle Linguistique de Prague)

- vznik 6. 10. 1926, celkem náhodně
- **J. Toman** – *Příběh jednoho moderního projektu*
 - kniha o PLKu
- **důležití lidé:** Vilém Mathesius (předseda), Bohuslav Havránek, Roman Jakobson, Skalička
- programově vycházeli z de Saussurea, strukturalismus
- výhody:
 - velká skupina lidí, která si oponovala
 - otevření světu – uměli vícero jazyků
 - názory a myšlenky Rusů
 - otevření propojení s jinými disciplínami
- přinesli **funkční přístup k jazyku**
 - jak funguje jako celek
 - funkce jazyka ve všech rovinách a smyslech
 - předznamenal pragmatický obrat jazykovědy
 - **fonologie** – jak fungují hlásky v jazyce
 - programově se zabírali jazykem – kodifikace, stylistika
 - spisovný jazyk má paralelní prostředky pro různé funkce – **funkční styly**
- v r. 1911 už Mathesius přednesl přednášku *O potenciálnosti jevů jazykových* – ve své době kritisována a zapadla, ale pak se objevila, protože už tenkrát formuloval některé věci (protěžování synchronního přístupu apod.) – dávno před Saussurem
- v r. 1929 PLK vystoupil s programovým prohlášením *Teze: pro 1. sjezd slovanských filologů*
 - původně vyšly ve francouzštině
 - v čj. vyšly práce prof. **Vacheka** – *U základů pražské jazykovědné školy* – teze, jevy jazykové, vzpomínky na začátky
Teze: jak se má jazyk vyučovat, kodifikace, funkční jazykověda – prostě všechno
- v r. 1928 na mezinárodním sjezdu lingvistů v Haagu přišli s tímtež – publikace:
 - *Travaux du Circle linguistique*
 - vytvořili časopis – *Slovo a slovesnost* (od roku 1935) – reakce na puristický časopis *Naše řeč*
- do 2WW, pak skončili

Roviny funkčního přístupu

Fonologická rovina

- **N. S. Trubeckoj** (klasický lingvista, působil ve Vídni, chtěl do Prahy, ale nepustili ho tam, s Jakobsonem se stýkali v Brně, zemřel před válkou) – *Základy fonologie* (1939 – nedokončená)
- teorie fonému je jejich vynález

Morfologická rovina

- **Havránek** – *Genera Verbi* – (O slovesném rodu)
- **Jakobson** – *O struktuře ruského slovesa* – pokus aplikace fonologické teorie na morfologii
 privativní oposice (g, k – všechny rysy stejné, jedna věc ne) – v morfologii... je to prostě jinak...

Syntaktická rovina

- **Mathesius** – *Analýsa aktuálního větného členění* – sledoval, jak narůstá dynamika výpovědí – **téma** (známá informace, východisko) a **réma** (nové skutečnosti, jádro)

Lexikologická rovina

- **Mathesius** (ne moc strukturálně)

Typologie jazyků

(- klasifikace genetická (19. stol) a typologická – podle typických rysů)

Skalička – Typ češtiny

- zákl. práce *K maďarské gramatice*

- PLK deklaroval funkční styly spisovného jazyka (**Havránek**) – konverzační, pracovní-věcný, vědecký, básnický, později přidán publicistický styl
- zajímali se i kodifikaci, což lingvisté obvykle vůbec neřeší

10. 12. 2012

Pragmalingvistika

- pragmatický obrat nastal v 70. letech, trvá dodnes
- znamená odklon od systémové (strukturalistické) jazykovědy (od langue k parole), zkoumá, jak jazyk funguje v komunikaci
- pragmalingvisté tvrdí, že si musíme všimnout podmínek, za nichž se komunikace odehrává
- sleduje výpověď (reálná věta), ale jde přes hranici věty, k celým textům a kontextu
- pragmalingvisty nezajímá, co se říká (to zajímá strukturalisty), ale co je tím, co se říká, zamýšleno
 - „*Chceš na zadek?*“ – skutečný význam často nelze zjistit pomocí teoretických znalostí jazyka
- pragmatika se zabývá užíváním jazyka

Předchůdci pragmalingvistiky:

Charles Morris

- napsal *Základy teorie znaků* (1934)
- zpřístupnil světu **Pierce**
- když modeloval model znaků (v 30. letech) → musíme rozeznávat sémantiku a syntax, dále pak pragmatiku znaku (jak se užívají) – iniciace pragmatiky

Ludvik Wittgenstein

- napsal *Filosofická zkoumání*
- budeme-li sledovat význam jazykového výrazu, zjistíme, že je dán až případem užití

Začátek pragmalingvistiky

- problematika teorie mluvních aktů

- zaměřuje se na otázku, co děláme, když mluvíme, a tím, že mluvíme
 - (co se stane, jaký to má vliv na příjemce...)
- každý mluvní akt je součástí lidského jednání
 - sdělení informace, přesvědčení partnera, aby něco udělal, sliby, otázky, ...
 - **můžeme výpovědí něco skutečně udělat**
- není to jenom popisování reality, naše jednání sleduje i jiné cíle (slib, rozkaz)
 - proposiční jádro – ke komu se obracíme (referenční odkaz k tomu, o čem se bavíme)
 - reference – o kom mluvíme, predikace – co o něm říkáme
- pragmatika zjistila, že výpověď má ještě intenci (záměr) – chceme partnera informovat apod.
 - **ilokuce** – vedle proposičního jádra se do výpovědi přidávají další věci (prostředky otázky, slibu,)

John Austing

- napsal *Jak udělat něco slovy* (doporučení pro studenty, přednášky)
- začal teorii mluvních aktů

John Searle

- navázal na Austinga (znát!)
- podílel se na různých teoriích
- napsal *Mluvní akty* (1970) – iniciační dílo pragmatolingvistiky

Mluvní akty

- akt výpovědní – fonetická realizace věty
 - akt propositivní
 - sémantická významová kostra (vytváří propositivní jádro, každou výpověď si lze představit jako jednoduchou oznamovací větu)
 - v kostře musí být reference a predikace
 - akt ilokuční – k referenčnímu jádru přidáme ilokuci (dotaz, vyhrožování, oznamování...)
 - akt perlokuční – jaké účinky má výpověď na jednání a myšlenky partnera
- Searl se zabýval tím, že v jazyce jsou mezi systémem a výpovědní realizací nějaké výpovědní vztahy – **ilokuční indikátory**
- **performativní slovesa** – slovesa zapojená do explicitních performativních formulí
 - jsou slovesa explicitně vyjadřující elokuci výpovědi (*rozkazuji ti, ptám se tě, ...*)
 - tato slovesa lze použít ale i neperformativně (*včera jsem ti slíbil*)
 - další ilokuční prostředky – intonace, slovesný způsob (gramatické prvky), slovosled
 - Searl se zaměřil na to, jaké má jazyk možnosti vyjádření elokuce (?? not sure here)
- rozdělil performativní slovesa (→ mluvní akty) na 5 základních skupin
- representativa
 - výpověď postihuje stav světa (*zjišťuji, vidím, tvrdím, ...*)
 - direktiva
 - apelace na adresát (příkazy, žádosti)
 - deklarativa
 - udělování statutu (*jmenuji, uděluji, ...*)
 - komisiva
 - vyjadřují závazek (*slibuji, přísahám, ...*)
 - expresiva
 - emotivní a zdvořilostní postoje
- nelze elokuci odhalit z jazykových prvků (musí působit kontext)
- formální charakter neurčuje ilokuční sílu
- **implicitní akt** – zdánlivě jiná elokuce, ani neobsahuje propositivní jádro (*Táhne mi na záda* – říkáme někomu, aby prostě zavřel okno)

Definice výčtem jevů

V popředí pragmatolingvistiky jsou:

- *deixe* – je důležité výpověď zakotvit časoprostorově a ve vztahu k mluvčímu
- *presuposice* – z reálné výpovědi se reálně dá předpokládat něco, co ani nebylo řečeno (*Petr chrápe* – *presuposice je, že Petr spí*)

- implikatura – doslovný význam nemusí být to, co má být sděleno, výpověď něco implikuje (např. při čtení mezi řádky, ironie)
- mluvní akty
- diskurs (dialog) – když o něčem mluvíme, je to druh chování, jestliže se nějak chováme a jsme společenský živočich, musíme své chování přizpůsobit ostatním
 - od malička jsme frustrováni tím, že nemůžeme dělat, co chceme – musíme balancovat tak, aby se dobře žilo nám i našemu okolí

Kooperativní dialog

Paul Grice

- kategorický imperativ, aby konverzace byla úspěšná – člověk musí být kooperativní (platí i jinde než v jazyce)
- **4 konversační maximy** (umět)
 - maxima⁷ kvantity
 - buď tak informativní, jak je v dané fázi dialogu potřebné (neříkat ani víc ani míň, obvykle se říká moc)
 - maxima kvality
 - chceš-li s partnerem ještě někdy mluvit, nelži mu (říkej to, co si myslíš, že je pravda)
 - maxima relevance
 - formuj repliku tak, aby byla relevantní k současnemu rozhovoru (k tématu, **neopakovat se**, etc.)
 - maxima způsobu
 - vyjadřuj se jasně (žádné nedokončené výpovědi, dvojsmysly, koktání...)

Geoffrey Leech

- formuloval maximy zdvořilosti, které jdou proti racionálním pravidlům (lingvisté totiž přišli na to, že nekomunikujeme čistě racionálně)
- **6 základních pravidel zdvořilostních**
 - maxima taktu a maxima šlechtnosti
 - minimalisuj své nároky vůči partnerovi a maximalisuj výhody (místo „*Tati, půjč mi klíč auta.*“ řekneme „*Mohl bys mi půjčit klíče od auta?*“ nebo „*Mohl bych si půjčit klíče od auta?*“ – tím minimalisujeme nároky na partnera)
 - maxima ocenění a maxima skromnosti
 - partnera oceňujeme a sami jsme skromní – „*Máš krásné šaty.*“ Odpověď není: „*Ano, díky, taky si myslím,*“ ale řekneme: „*Ale prosím tě, ty už mám hrozně dlouho...*“ apod.
 - maxima souhlasu
 - maximalisuj souhlas s partnerem – to nemůže dělat každý (třeba obchodník, partner)
 - např. „*Ten film byl tak vynikající.*“ – myslíme si „*To byla taková chujovina,*“ ale řekneme např.: „*Viš, něco tam šlo, ale už udělal lepší filmy.*“
 - maxima účasti
 - vyjadřuj účast s partnerem, utěšování, soucit
- na leechovské maximy navázal **Brown** – koncept zachování tváře – veškerá zdvořilost směřuje k tomu, aby si partner mohl zachovat tvář
 - pozitivní a negativní zdvořilost
 - pos. – chválíme partnera, vylepšujeme mu tvář
 - neg. – zachováváme mu tvář, neporušujeme ji, ale nevylepšujeme (obvykle zvané takt)
- témata (prostředky) ve zdvořilosti – deminutiva

⁷ maxima *f* (pl. maximy)

Irrelevant supplement

- znát české dialektové skupiny (5), **slavný soud**- ve všech nářečích

Changelog:

2013-01-16 - v8: v PDF přidány záložky (tedy možnost navigace přes kapitoly nejen pomocí obsahu)

2013-01-16 - v7: faktické a strukturální opravy na prvních 15 stránkách

2013-01-14 - v6: změny faktické, syntaktické, morfologické a lexikální (špatně napsaná jména, nesmyslné tvary slov, gramatika, ...)